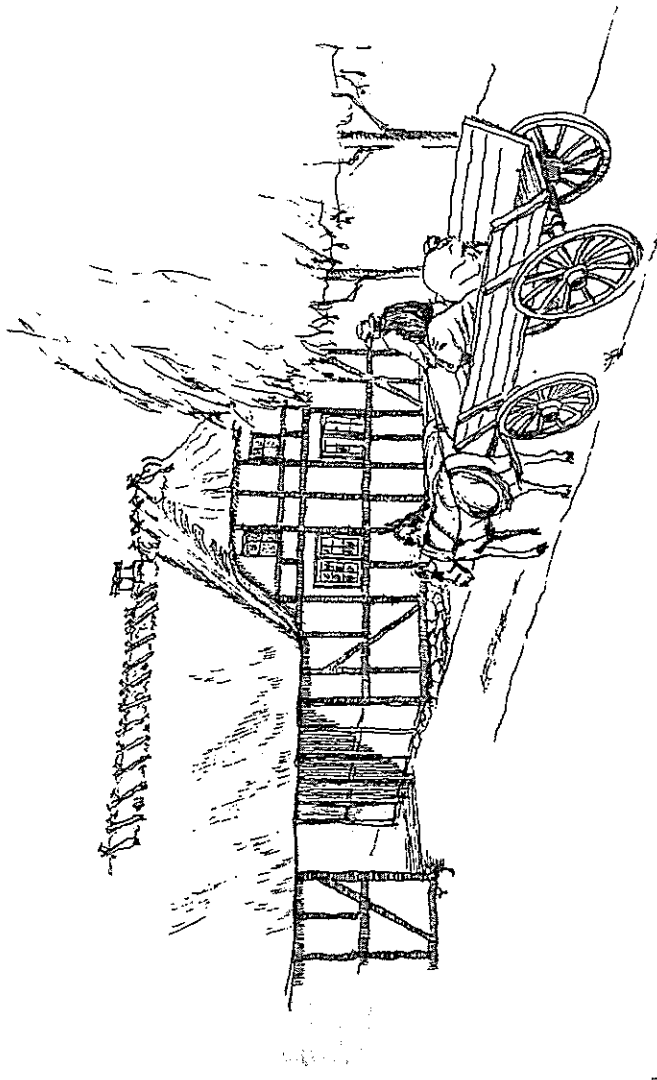

Era håndkraft til vandkraft

Mølledrift i Davinde vandmølle

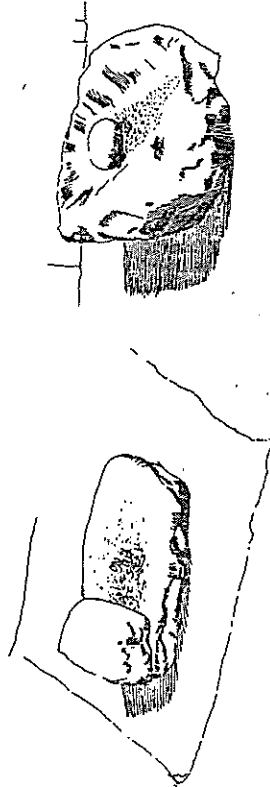

Den fynske Landsby

FRA SKUBBEKVÆRN TIL OVERFALDSHJUL.

Fra oldtiden og indtil vores århundrede har korn udgjort den overvejende del af den jævne befolknings kost. For at kunne omsættes af den menneskelige organisme måtte kernerne imidlertid først forarbejdes til mel, malt, gryn, mv., hvorefter det kunne indgå i øl, brød eller grød.

En sådan forarbejdningsproces foregik allerede på den yngre stenalderens bopladser, hvor man malede kornet mellem to sten af granit eller gnejs.

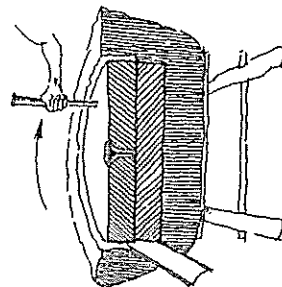

skubbekværn

gruttekværn

Skubbekværnen bestod af en mindre overligger, som skubbedes frem og tilbage over en større, fastliggende understen. Ved gruttekværnen skete formalingen derimod i en skålformet fordybning i understeningen ved hjælp af en kugleformet knusesten.

Mod oldtidens slutning erstattedes disse primitive kværntyper efterhånden af drejekværnen, der bestod af to skiveformede kværnsten, nedlagt i en træramme eller en form af ler. Den øverste kværnsten, løberen, drejedes rundt på den fastliggende understen, liggeren, ved hjælp af et håndtag. Kornet tilførtes gennem et hul i løberens midte, mens melet dryssede ud gennem et afløb i siden.

drejekværn

Det var et dagligt slid at trække "håndkværnen", hvortil kom, at udbyttet var ringe - både med hensyn til mængde og kvalitet: Melet var groft og måtte males flere gange, og det indeholdt en masse støv og fint sand fra kværnstene, hvilket igen bevirkede, at vore forfædres tænder normalt var nedslidte i 40-årsalderen.

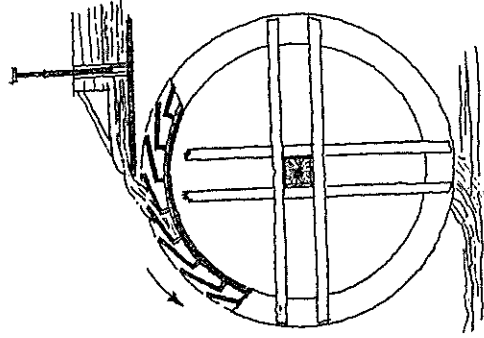
Det var et kolossalt teknologisk fremskridt, da de førvandhjulsmøller begyndte at dukke op i begyndelsen af middelalderen - ført hertil af de syd- og mellemeuropæiske munkeordener. "Munke mølle" i Odense nævnes således som én af de første i 1135. Der blev dog kun opført få af disse store og teknisk komplicerede møller i løbet af middelalderen, men rundt omkring ved små og mellemstore vandløb skød en masse skvatmøller op. Det var små, primitive møller med skovblade og kværnsten på samme, lodrette akse.

I løbet af 1600-tallet forsvandt de fleste skvatmøller igen, som følge af Christian IV's forsøg på at gøre alle møller afgiftspligtige. Bl.a. skulle bønder, som havde mindre end én mil til nærmeste "fæstemølle", afskaffe deres skvatmølle; ligesom det blev fæstebønderne påbudt at søge bestemte møller ("mølletvang").

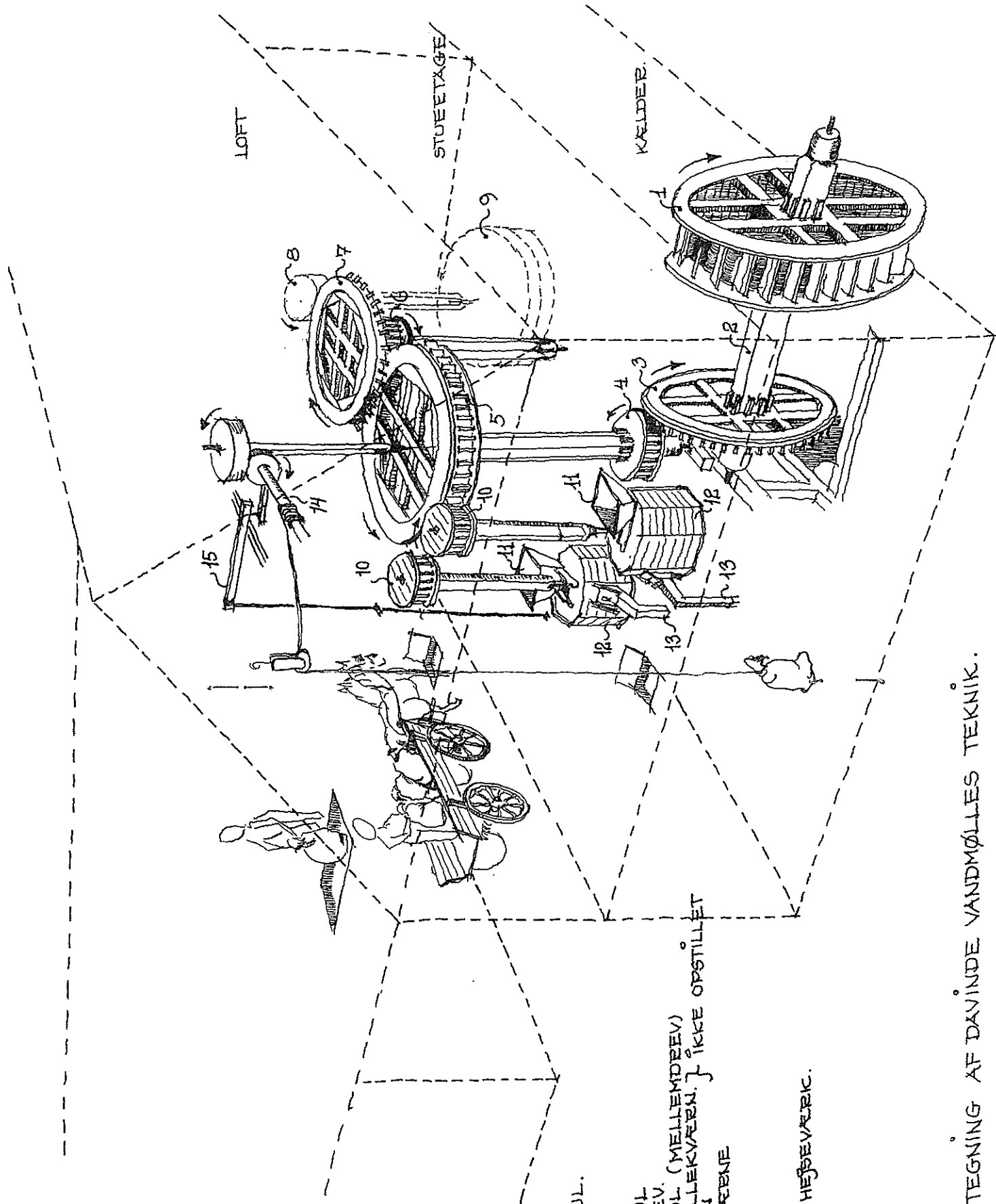
Nogle møller, som f.eks.

Davinde vandmølle, overlevede ved at blive ombygget til overfaldsmølle, der var at udnytte vandets vægt var omtrent dobbelt så effektive som skvatmøllen. Til gengæld krævede de en kraftig opstemning af vandet, hvorved der opstod risiko for at oversvømme engarealerne langs åen.

Mange af møllerne havde derfor forbud mod at opstemme vandet i sommerhalvåret, og kaldtes af den grund "vintermøller" eller "græsmøller" (fordi der om sommeren voksede græs dér, hvor der var mølledam om vinteren).

overfaldshjul

1. OVERFALDSHJUL.
2. HJULAKSEL.
3. GRVHJUL
4. HOVEDDREV
5. STJERNEHJUL
6. MELLEMDREV.
7. STJERNEHJUL (MELLEMDREV)
8. DREV TIL PILLEKVÆRN. } IKKE OPSTILLET
9. PILLEKVÆRN
10. DREV TIL KVÆRNE
11. HOVE
12. KVÆRNE
13. TUDE
14. HEJSEVÆRK
15. KOBLING TIL HEJSEVÆRK.

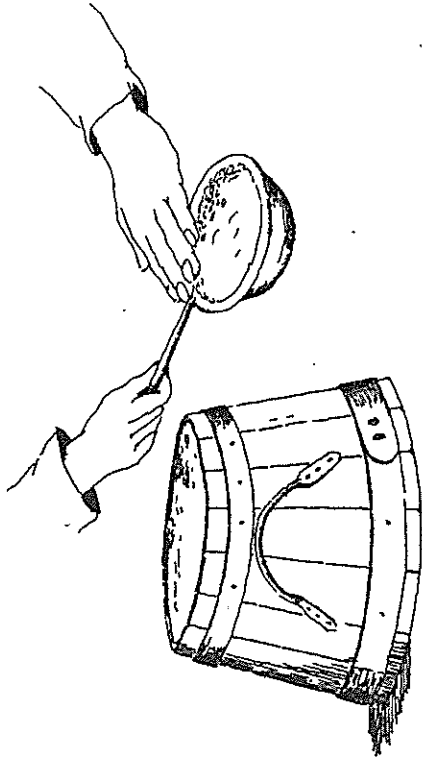
SKEMATISK TEGNING AF DAVINDE VANDMØLLES TEKNIK.

MØLLEDRIFT I DAVINDE VANDMØLLE.

Lad os engang prøve at forestille os arbejdsgangen og dagligdagen på Davinde vandmølle for godt 100 år siden:

For tjenestekarlene på landet var det en kærkommen afveksling i det daglige arbejde at få lov til at age til mølle med korn. Når man havde hjulpet møllersvenden med at hejse sækkene op gennem loftslugen i porten, kunne man give hestene en mulepose på og sætte sig ind i møllestuen til en dram og en bid brød. Møllestuen var, ved siden af smedjen og kirken, landsbyens naturlige samlingssted, hvor der udveksledes gammelt og nyt.

Ude i mølletriet havde mølleren og hans folk travlt med at veje kornet og forvandle det til den vare, kunden ønskede. Vandet fra Davinde bybæk havde i løbet af natten fyldt mølledammen, hvorfra det nu løb i en jævn strøm ned på det 6 alen store vandhjul. Da kværnene skulle gå med en bestemt hastighed, måtte vandmængden jævnligt reguleres ved hjælp af en sluse ("stigbordet"), som kunne betjenes med en stang inde fra mølletriet.

kornet "toldes"

Mølleren modtog sin betaling i naturalier - ligesom han oftest selv betalte sin fæsteafgift i mel. For at male en skæppe korn skulle han have et jævn-strøget mål af "toldkoppen".

Efter vejning og toldning fordeltes kornet til de forskellige kværne via sækkevogne og hejseværk. Møllen havde i 1841 fire forskellige kværne: En rugkværn til almindeligt, groft mel; en skalkværn (eller "pillekværn"), som raspede skallen af kernerne, som skulle bruges til fint mel; en sigtekværn, der malede til fint mel; og endelig en grynkværn.

Fra kværnene løb melet gennem en tud ned i mølletriets kælder, hvor det opsamledes i sække. Herfra kunne et vandkraft-drevet spil hejse sækkene op igen, hvorefter de var klar til at blive læsset på hestevognen.

Efter vore dages normer var mølletriet just ikke nogen behagelig arbejdsplads: Arbejdet med de 200 punnds tunge sække krævede en stærk ryg, og støjen fra kværnene var øredøvende. Dertil kom melstøvet, der hang som tåge i luften. Det var imidlertid formildende omstændigheder, at mølledriften i reglen gav et større økonomisk udbytte end landbruget. - Dette gjaldt indtil begyndelsen af vort århundrede, hvor vandkraften efterhånden udkonkurreredes af elektriciteten, og mel blev noget man købte hos købmanden!

Litteratur:

O. Mortensøn & H. Larsen, Møller og møllefolk - på Langeland. Rudkøbing 1982.
A. Jespersen, Lindvedgård og mølle. 1966.
J.C. Warming, Kaleko mølle. Fåborg 1977.

Tegninger: Peter Steen Johansen.

Tekst: Esben Hedegaard.